

УДК 347.1

Завдання підготовчого провадження з огляду на оптимізацію цивільного судочинства

А. Г. Гулик,

кандидат юридичних наук,

суддя Львівського окружного адміністративного суду

Досліджено завдання підготовчого провадження з огляду на необхідність оптимізації цивільного судочинства. Доводиться, що у руслі доктринального обґрунтування законодавче закріплення завдань підготовки справи до судового розгляду.

Розглядається проблема декларативності завдань підготовчого провадження, що заявляються. Цивільна процесуальна діяльність, обумовлена необхідністю сконцентрувати доказовий матеріал у справі, як і здійснення примирної функції цивільного судочинства, є тими основними напрямками, які визначають якісну своєрідність підготовки справи до судового розгляду. Порушується питання про те, що зміни в ЦПК України знову актуалізують проблему змісту підготовчих дій. Продовження теоретичної розробки вимагають новели цивільного процесуального законодавства, пов'язані з концентрацією доказів у справі та здійсненням примирних процедур у цивільному судочинстві. Очевидним є потенціал цих процесуальних дій, зокрема в розрізі пошуку оптимальної форми цивільного процесу.

Ключові слова: підготовче провадження, суд, учасники справи, збирання доказів, примирення сторін.

Gulik Andriy. The task of preparatory proceedings in view of the optimization of civil proceedings

The article is devoted to the study of preparatory proceedings in view of the need to optimize civil justice. It is argued that in addition to defining the objectives of preparatory proceedings, it is important to properly regulate the tasks of the investigated stage of judicial activity. Having identified the main directions of civil proceedings, it is necessary to outline the range of actions without which it is impossible to achieve the set goals.

Civil proceedings, due to the need to concentrate evidence in the case, as well as the conciliatory function of civil justice, seems to us the main areas that determine the quality of the original preparation of the case for trial. In this regard, it is legitimate to argue that changes to the CPC of Ukraine are again updating the issue of the importance of preparatory actions. Novelties of civil procedural law relating to the concentration of

© Гулик Андрій Григорович – кандидат юридичних наук, суддя Львівського окружного адміністративного суду

evidence in the case and the conduction of conciliation in civil proceedings require continued theoretical development. The potential of these procedural actions is obvious, in particular in the context of finding the optimal form of civil process.

Key words: preparatory proceedings, court, participants in the case, taking of evidence, conciliation of the parties.

Крім визначення цілей підготовчого провадження, важливим є належне законодавче регулювання завдань досліджуваного етапу судової діяльності. Визначивши основні напрями цивільної процесуальної діяльності, необхідно окреслити коло тих дій, без здійснення яких неможливе досягнення поставлених цілей.

Проблема завдань підготовки справи до судового розгляду одержала досить широке висвітлення в юридичній науці. Як правило, завдання підготовки пов'язуються з визначенням: предмета доказування, складу осіб, що беруть участь у справі, доказів, необхідних для вирішення справи, а також вирішенням інших питань, що виникають у процесі підготовки до судового засідання¹.

Сучасні дослідники до завдань підготовки справи нерідко відносять правову кваліфікацію спірних правовідносин, сприяння врегулюванню спору до судового розгляду, зокрема шляхом примирення²; установлення повноважень суду на розгляд даної справи; вжиття всіх можливих заходів для повідомлення осіб, що беруть участь у справі, про судовий процес; забезпечення належного складу суду; організацію судового процесу³.

У руслі доктринального обґрунтування законодавче закріплення завдань підготовки справи до судового розгляду. Відповідно до ст. 189 ЦПК України завданнями підготовчого провадження є:

- 1) остаточне визначення предмета спору та характеру спірних правовідносин, позовних вимог та складу учасників судового процесу;
- 2) з'ясування заперечень проти позовних вимог;
- 3) визначення обставин справи, які підлягають встановленню, та зібрання відповідних доказів;
- 4) вирішення відводів;
- 5) визначення порядку розгляду справи;

У новітній процесуальній літературі вже розглядається проблема декларативності завдань підготовчого провадження, що заявляються.

¹ Ковин В. Ф. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: автореф. дисс. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.712. Свердловск, 1971. С. 6.

² Бондаренко-Зелінська Н. Л. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2007. С. 9–10.

³ Скуратовский М. Л. Подготовка дела к судебному разбирательству в арбитражном суде первой инстанции: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.15. Москва, 2007. С. 6.

Зокрема, Х. А. Джавадов, оцінюючи ефективність підготовки справи до судового розгляду, висловлює сумніви щодо реальної досяжності таких завдань. Автор задається питаннями, яким чином суд повинен установити характер спірних правовідносин, у ході яких процесуальних дій? Як відобразити результат вирішення подібних завдань? Яке значення матимуть результати виконаних завдань для подальшого перебігу процесу?

Для цитованого дослідника вирішення подібного завдання це лише етап правозастосування. До встановлення правовідносин суд рухається протягом усього процесу, однак установлює їх тільки в судовому рішенні. До ухвалення судового рішення думка суду щодо правовідносин може змінитися і неодноразово, враховуючи динаміку виникнення, зміни, припинення правовідносин.

Дослідивши позиції осіб, що беруть участь у справі, суд може лише зробити попередній висновок щодо найбільш імовірних правових підстав вимог і заперечень, норм права, які підлягають застосуванню. На стадії підготовки суд, як правило, не володіє фактами. Правова кваліфікація можлива лише щодо встановлених фактів, які, у свою чергу, встановлюються переважно шляхом дослідження допустимих засобів доказування. Завершивши підготовку, суд знає про засоби доказування, які сторони планують використовувати для підтвердження своїх вимог і заперечень, однак не має повної інформації про їхній зміст і тим більше про їхню допустимість.

Що стосується таких завдань, як визначення предмета доказування, кола доказів, необхідних для вирішення справи й забезпечення їх своєчасного надання, то Х. А. Джавадов переконливо доводить, що вони суперечать принципам змагальності й диспозитивності. Сторони визначають для себе обсяг необхідного тягаря доказування. При цьому можливості суду вплинути на прийняті сторонами рішення мінімальні. Суд може лише відмовити в дослідженні обставин, які не мають істотного значення для вирішення справи. Зауважимо, що таке рішення не може бути прийняте поза судовим засіданням, без заслуховування сторін із цього питання за правилами змагальної процедури. Чи може суд щось додати? Винести на обговорення питання, на які сторони не посилалися? За ініціативою витребувати докази? Запропонувати сторонам надати додаткові докази? Відповідно до законодавства слід дати швидше негативну відповідь на поставлені питання. Однак, навіть якщо взяти до уваги можливість зміни законодавства й реалізації більш гнучкого підходу до процесу доказування, то така діяльність суду можлива лише після дослідження доказів, наданих сторонами, і в тому випадку, коли сторони самі не скоригують свою позицію в напрямі, який, на думку суду, в цьому випадку є правильним. Тому дані завдання вбачаються достатньо суперечливими.

І, нарешті, щодо таких завдань, як установлення повноважень суду на розгляд даної справи, забезпечення належного складу суду, організація судового процесу, автор, посилаючись на думку Я. Х. Бекова, говорить про універсальний характер таких завдань для будь-якої стадії процесу⁴.

Ми вважаємо, що висловлені зауваження можуть бути предметом наукового обговорення, а також можуть бути затребуваними під час подальшого вдосконалення цивільного процесуального законодавства, однак із деякими авторськими застереженнями.

Дійсно, закон говорить про остаточне визначення характеру спірних правовідносин, не розкриваючи його змісту. При цьому в статті обґрунтовано згадується предмет спору. Законодавець установлює й обов'язок визначити ті обставини цивільної справи, без яких неможливим є її правильний розгляд і вирішення. Це передумова правильної кваліфікації спірних правовідносин, застосування норми матеріального права. В іншому випадку – велика ймовірність скасування судового рішення, у якому не було точно визначено коло фактів, що становлять предмет доказування у справі⁵.

Тільки особливості національної юридичної техніки обумовили наявність положення про остаточне визначення позовних вимог у п. 1 ч. 1 ст. 189 ЦПК України. Навряд чи це є оптимальним рішенням. Більш доцільно було б поєднати в одному пункті предмет і підставу позову, тобто обов'язок для суду визначити у процесі здійснення підготовки позовні вимоги й обставини у справі (п. 3).

Згідно з пунктом 2 ч. 1 ст. 189 ЦПК України завданням підготовчого провадження є з'ясування заперечень проти позовних вимог. Здавалося б, логічно, що, визначаючи позовні вимоги, важливо з'ясувати заперечення проти них. Але, по-перше, закон не вказує на остаточність з'ясування таких заперечень, з урахуванням змісту ст. 178, 179 ЦПК України.

По-друге, подання заяв по суті справи є лише правом учасників справи. Важливо підкреслити, що оптимальна комбінація прав і обов'язків осіб, що беруть участь у справі, наявність дієвих механізмів примусу до їхнього виконання – крок на шляху до створення ефективного правосуддя в цивільних справах.

Пункт 3 ч. 1 ст. 189 ЦПК України закріплює положення про збирання доказів у справі. Повнота доказового матеріалу – це насамперед сфера

⁴ Джавадов Х. А. Проблеми ефективності цивільного судочинства. Київ: Вид-во «Юридична думка», 2018. С. 209-210.

⁵ Ковин В. Ф. Подготовка гражданских дел к судебному разбирательству: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Свердловск, 1971. С. 12.

відповідальності суду⁶. При цьому тягар доказування своїх вимог або заперечень через особисту зацікавленість покладений на осіб, що беруть участь у справі. Суд лише сприяє особам, що беруть участь у справі, у реалізації ними прав. Пункт 5 ч. 2 ст. 197 залишає за судом право роз'яснити учасникам справи, які обставини становлять предмет доказування, які докази повинні бути надані тим або іншим учасником справи. У цілому це відповідає європейським стандартам судового захисту⁷.

Отже, повторимося, що в основі нашої позиції – уявлення про природу здійснюваних процесуальних дій, точніше кажучи, їх своєрідність. В іншому випадку було б позбавлено будь-якого сенсу виділення окремих проваджень. Діяльність, обумовлена необхідністю сконцентрувати доказовий матеріал у справі, як і здійснення примирної функції цивільного судочинства, видається нам тими основними напрямками, які визначають якісну своєрідність підготовки справи до судового розгляду.

У цьому зв'язку правомірно порушувати питання про те, що зміни в ЦПК України знову актуалізують проблему змісту підготовчих дій. Продовження теоретичної розробки вимагають новели цивільного процесуального законодавства, пов'язані з концентрацією доказів у справі та здійсненням примирних процедур у цивільному судочинстві. Очевидним є потенціал цих процесуальних дій, зокрема в розрізі пошуку оптимальної форми цивільного процесу.

Gulik Andriy. The task of preparatory proceedings in view of the optimization of civil proceedings

The article is devoted to the study of preparatory proceedings in view of the need to optimize civil justice. It is argued that in addition to defining the objectives of preparatory proceedings, it is important to properly regulate the tasks of the investigated stage of judicial activity. Having identified the main directions of civil proceedings, it is necessary to outline the range of actions without which it is impossible to achieve the set goals.

Legislative consolidation of the task of preparing the case for trial is the focus of doctrinal justification.

The problem of declarative nature of tasks of preparatory proceedings is considered in scientific work. Civil procedural law refers to the final determination of the nature of the disputed legal relationship, without revealing its content. The article justifies the subject of the dispute. The legislator also establishes a duty to determine the circumstances of a civil case, without which its proper consideration

⁶ Юдельсон К. С. Избранное: Советский нотариат. Проблема доказывания в советском гражданском процессе. Москва: Статут, 2005. С. 451.

⁷ Некрошюс В. Подготовка к судебному разбирательству в суде первой инстанции в гражданском процессе Литвы, Латвии и Эстонии. *Гражданский процесс: наука и преподавание*. Москва: Городец, 2005. С. 315-316.

and resolution is impossible. This is a prerequisite for the proper qualification of the disputed legal relationship and the application of substantive law.

It is substantiated that the peculiarities of the national legal technique caused the existence of a provision on the final determination of the claims in par. 1 of Part 1 of Art. 189 of the CPC of Ukraine. This is hardly an optimal solution. It would be more expedient to combine in one paragraph the subject-matter and the basis of the claim, that is, the duty for the court to determine the claim and the circumstances of the case in the course of the preparation of the case for consideration (paragraph 3).

According to par. 2 of Part 1 of Art. 189 of the CPC of Ukraine the task of preparatory proceedings is to clarify objections to the claims. It would seem logical that in defining a claim, it is important to clarify the objection to it. But firstly, the law does not indicate the finality of clarifying such objections, taking into account the content of Art. 178, 179 CPC of Ukraine; secondly, the submission of explanations on the merits of the case is only the right of the participants in the case.

It is argued that an effective combination of the rights and responsibilities of the persons involved in the case and the existence of effective enforcement mechanisms to execute them is a step towards the creation of effective civil justice.

Item 3 h. 1 Art. 189 of the CPC of Ukraine establishes provisions on the collection of evidence in the case. In doing so, the burden of proving their claims or objections lies with the persons involved in the case because of their personal interest. The court only assists the persons involved in the case in exercising their rights. Item 5 h. 2 Art. 197 reserves the right to clarify to the parties to the case what circumstances constitute the subject of the evidence and what evidence must be provided by one or the other party to the case.

Civil proceedings, due to the need to concentrate evidence in the case, as well as the conciliatory function of civil justice, seems to us the main areas that determine the quality of the original preparation of the case for trial. In this regard, it is legitimate to argue that changes to the CPC of Ukraine are again updating the issue of the importance of preparatory actions. Novelties of civil procedural law relating to the concentration of evidence in the case and the conduction of conciliation in civil proceedings require continued theoretical development. The potential of these procedural actions is obvious, in particular in the context of finding the optimal form of civil process.

Key words: preparatory proceedings, court, participants in the case, taking of evidence, conciliation of the parties.